

2977:25

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Västmanland

Ljusnarsbergs sn

Forslund, Maja, 1927

Svar på ALMA: s. frigel. 1
Mjölkkushållning.

F. H. H.

2977:25

Der. av mor Anna-Stina Hägg, f. 1846 i nv Ljbg

Mjölkhushållning

Förr använda dôm râmjölka mäsamma- dôm jord så mykke
(svar på L M A:s ost så, kâlvost - intä jekk dä tä jör an ost äv-na, intä dÿg
frågelista) ho tä hâlost intä.

â = a

ô = o

Spänvarm - dä va mjölka, när dôm kom in mä-na. ifrån föjsä.

Dä kan vår så mykke frogga på-na [frôga]

Silsup - dä kalläs dä, när ho kommar in, ä ä värm, å unganä får.

Sötmjölk - dä fekk ho fäll heta, tä ho vart glana.

Skummjölk - sa-en fäll.

Öppkoka mjölk, sa dôm [och hinnan på den?] - Ja, int ha ja ha-
vi nå nammän på dän. [Uppt. har aldrig hört ngt annat än sjinn].

Flötur sa dôm ôm gräddn. Flötmjölk, d-ä filbunk dä, dä sa di
gamla förr.- Nä, int drakk dôm oskumma mjölk, ^{annärs,} dä va fäll nän enda.

Jo, nog bruka dôm kok ôpp mjöl k å je dôm tä källgröt, kâranä, när dôm

Mjälkhushållning skull ut om mörnanä. [Sagesm. har ej hört talas om frusen forts. mjölk:] "dä jord döm föll i Dalarnä, dä ha ja föll sitt, hur döm bar sä åt.

Dä va en dälkerä ve Silken [skogsby inom Hällefors s:n, nära Ljusnarsbergsgränsen] han vart utan ost, å han fekk tjöp två jettostär men han kom täbaks mä baa två å sa "an va så skör" (hårt k). Si an va van ve tåkken där gammalost, sôm va så seg sôm kaa. Döm har ner-n i e bytta först - ja nått dyngen tä han källna, å senn tar döm öpp-en å stryker på-n jäst, sa döm.

Ve Stora Uvbärje, där fekk döm så mykke mjölk på sômmärm, så döm sila öpp i stora kar i tjällärn å spard-ä tä vintärn, när kritra stog i sin, så döm intä mjölka nå stort. Hur döm kunnä! Dä väksär makk i sur mjölk, när ho står för länge. Men ho stog föll källt.

Sur mjölk, sa döm föll, men senn när döm åt-a, kalla döm na tä filbunk, dä hadd-n hämt i stora träbunkär.

Självlöppna, dä bir ho, om en silär en bunk å låter-n stå, å intä stryker under. Ho ä så stäcku, dän, imot tätmjölka. Självsurna,

Mjölkhushållning

d-ä däsamma.
forts. Mjölka ä så själl [ʃæɫ] så, dä sa dôm när ho va mager.

Ôm ho står länge, sur mjölk, bir ho tä jäsa. Ä ho litä sur, ä ho fäll glana.

Tätmjölk

Täkke där tätgräs, dä väksär på mgsanä, långa tågur, mä illa små blan, (inga tuppur på-ä), ett åt vanndär sia. Ôm-en får tag i täkke ä läggär i bôttn på tjälä, första gången en silär, dä får-n tätmjölk, ä senn när ho ha löppna, dä får-n ta äv dä där ä stryk i unna för unna. Ho vill nog gå bort, tätmjölka, ôm äska går dä bir ho stäkku, ä ôm-en tar en kniv ä rör i-na, dä bir ho int tät mer i dä husä, nog ä dä besynnlit. Ä så tjinkut ä dä, så stryker-n int fast tätmjölka i bôttn på tjälä, så vill dä intä bi tätmjölk, dä ha ja fresta så mykke. Ôm-en har rikti tätmjölk ä intä vill bi äv mä-n ôm vintärn, dä-ntä svärt, ôm-en har en ren fin lärsvävslapp [lärsvävs-] ä har dit litä mjölk, ä senn knyter ikring e trasa ä hängär ôpp i take så ho får tôrka.

1) Denna beskrivn: på tätgräs är alldeles säkert felaktig, beroer trol. på missförstånd. Efter utfrågande av andra gamla är uppt. visserligen att här med avses Drosera (alltså inte heller Pinguicula).

Mjölkhushållning
forts.

När mjölka ha stått å surna, tä tätmjölk, så lär dôm ändå röra i-na riktit, fö vår gång inna en ätar skä-en röra riktiga tag, å di mer-en rörär, di goerä bir ho. Den skä arbetää riktit, om ho skä bi go.

En skummär å gräddn först, å så rörär-en riktit i bunken å rör gräddn för säj, å så tar-en täbakers i filbunken å rörär ihop-ä, dä bir dä goästa filbunken..

Kälkost, dä va bärä tä sätt på gryta, å lätta mjölka sur-ne sjua, koka. Dä skar dä säj å vart ost åv vässla, åmså öst dôm öpp älltihop ur gryta å ät-ä sôm dä va, bå ost å vässla - inga mjölk.

Tjillost, dä jörs på samma vis - när jettra tjillär.

[Kallas i Linde s:n för tjillkaka, göres i ugnen, atm. numera].

Men nu för tin jör dôm ällti kälkostpannkaka, i ungen.

Dôm mjölka i e trästäva, mä hanntag. Å sila jord dôm i en

träsil, ijennôm en silgrästuss 1) - intä kalvrever 2), utan d-ä jussôm vasst.

1) = Lycopodium annotinum (även kallat klippris). En 'tuss' av mossan

2) = " clavatum

stoppades i hålet i silens milt.

Ljusnarsberg, Västmanland

Mjölkhushållning I träbunkanä bruka dôm ha ârdär å enve. Å tåkke - enve-
forts. hadd dôm för dä mästa i mjölkstävuna mä.

Dôm skumma fäll mä träslevär : skumslevär.

Vi jord gränristvagur å skura mjölktjäla mä - gränris å
sann. [Sagesm. har ej hört ngt om att byttgräs använts. Men namnet
är här det allmänna för Spirea ulm.]

Nä ja va ve Murns, då fekk ja skura tie-tölv träbunkär fö
vår dag.

Smör Dä brytär säj, när dä börjar på å bi smör. När gräddn bryt
tär säj, ä dä bäst tä kast i litä källt vattñ - å ä gräddn för käll,
dä lär-n kast i litä värmt vattñ.

En skä tvätt smöra ett parytre gångur, inna-n sältär-ä.
D-ä knådninga dä. En skä ha en slev å mängta sält å smör ihop - änäj,
äldri ha ja havi händra i smör! Jo, i Dalanä, där mängtär dôm mä händra.

Tjärngås, dä va första smörgåsn, senn-en ha sältä-ä.

Mjölkhushållning

forts.

Smörslaga [allmän benämning här] dä va-ntä hela klimpen, dä va bärä dä dôm la öpp på bordä. Smöraskär, dä hadd dôm älla när dôm skull ut på årbet.

Ost

Hålost å sötost - dä skä-en ysta mä ostlöpe.

Å färskost, dä får-n ta tjärnmjöl k å lätta-n surna, å senn har ja i nära ägg, å så koka söt mjöl k i e gryta, å när den sjuär, dä hällär ja i tjärnmjöl ka, å bärä an kokär öpp, dä silär ja dän i ett dursj-slag å såltär litä, å senn tar ja ur-n å såltär litä mer å har-n på en tallrik. Å senn kan-en äta-n strässt.

Jettost - d-ä hålost.

Körjår ha ja-nt väri mä ôm å jort øst i - men nog jord dôm - men dôm va så täta fläta så.

Ôm-en kokär vässla tä mesost å gryta sjuär å dä kômmer öpp ost öppå, dä källär dôm tä kasost, den ä dôm så snåla på. Dôm åt-n för dä mästa sôm maträtt - intä på smörgås. Dä va åldri bruklit förr i väla tä ha mer-n ett slags sôgel [sögst], hadd dôm smör på brö, så int la dôm nå på dä.

Mjölkhushållning

forts.

När dôm bryggdä, så dôm hadd drekka, så jord dôm fäll på öl-
ost å ölsôppa. [Ölsôppa vid barnsängar? Allmänt eljes här.] Nä, dä
 bästa sôm finns dä, d-ä söta söppur. Ôm jûlanä bruka dôm nog ha ~~söta~~
 ölsôppa.

När dôm slakta späkâlvar, så ga dôm kâlvn mjölk på môrôn, å
 då va dä ost i löppärn, när dôm slakta-n. Löppärn (= löpmagen), d-ä fäll
vänstra i kâlvanä¹⁾. Å dä tog dôm ur ålltihop å sjörd-n²⁾ å senn la i
 klumpen ijän å hadd i peppär å sâlt, å senn sâlta hönôm utapå, å sätta
 i e trästikka, å stakk in den i e väggspringa, så dä fekk tôrka. Å va
 an riktig jennôm tôrka, så kunn dôm ysta många gångur mä dän.

Dä där va ett smet - nu får-n tjöpa ostlöpe.

1) Den 4. komagen kallas här för vänstra.
 2) = sköljde den [född n].